

Mobiliseren van de gemeenschap, sensibiliseren van de macht en beïnvloeden van de politieke agenda

Politiserende opbouwwerk

• 'Op de eerste dag van mijn veldonderzoek viel me al op hoe nauw sociaal werk en politieke actie met elkaar verbonden zijn.' Foto: Adobestock

In de Verenigde Staten zijn sociale basisrechten niet vanzelfsprekend. Sociaal werk in de VS heeft daarom, naast een disciplinerende en klinische, ook een politiserende traditie. Die is gericht op het humaniseren van de soms harde werkelijkheid waarin immigranten en gevestigde Noord-Amerikaanse burgers leven. Jeroen Gradener beschrijft hoe Nederlandse opbouwwerkers zich kunnen laten inspireren door het politiserend werken in de VS.

door Jeroen Gradener

Mijn onderzoek is opgezet als een meer-
voudige, vergelijkende case study in de
vorm van een veldonderzoek van telkens
drie maanden. Allereerst bij 9 *community or-*
ganizers in Chelsea (Massachusetts, Verenigde
Staten), 9 participatie- en activeringsme-

dewerkers in Amsterdam, en een tiental *area leaders* (buurtop-
bouwwerkers) in Doornkop, Johannesburg, Zuid Afrika. Elke
case study combineerde veldobservaties met topic interviews
en focus group meetings. In dit artikel belicht ik met name
de casestudy vanuit de VS en vraag ik me af wat we daaraan
hebben in Nederland.

Politisierend opbouwwerk

In mijn veldonderzoek naar het opbouwwerk in Chelsea, een
industriestad nabij Boston, bekeek ik de band tussen activisme
en sociaal (opbouw)werk. Deze verbinding wordt 'politise-
rend' genoemd en het betreft vooral opbouwwerk dat gericht
is op het mobiliseren van de gemeenschap, het sensibiliseren
van de macht en het beïnvloeden van de politieke agenda.
Op dit moment kennen de VS een revival van de protestjaren
zeventig van de vorige eeuw, zo vertelde emeritus hoog-
leraar opbouwwerk aan de Boston University, Lee Staples,
me kortgeleden.¹ In de VS wordt opbouwwerk als *community*
organizing aangeduid, maar ook als *community building* of *macro*
social work. Om zich heen ziet Staples hoe sinds de opkomst
en verkiezing van Trump ingeslapen progressieve activisten
samen met *millennials* massaal de straat opgaan en de juridische
strijd aangaan met een in hun ogen misogyn, extreem rechts
en oorlogszuchtig politiek regime. Deze activistische reflex
van de Noord-Amerikaanse civil society op de Trumpiaanse
victorie verraadt echter wel een predispositie tot buitenparle-
mentaire politieke actie. Zo viel me op de eerste dag van mijn
veldonderzoek al op hoe nauw sociaal werk en politieke actie
met elkaar verbonden zijn. Het was 1 mei, Internationale Dag
van de Arbeid, en de sociaal werkers van het Chelsea Collabo-
rative, de thuisbasis van mijn onderzoek daar, liepen in een
mars arm in arm met hun kennissen van migrantenorganisa-
ties, kerken en vakbonden.

Sociaal werk in de VS is te vinden binnen het systeem (o.a.
kinderbescherming en reclassering), in samenwerking met
het systeem (sociaal werk op scholen), maar ook buiten en
tegenover het systeem. Het grote verschil is dat deze laatste
soort sociaal werk – *community organizing* – het professioneel
mandaat vooral ontleent aan de mate waarin het recht doet
aan hele concrete, vaak ook hele schrijnende bekommernis-
sen van mensen. Educatie, mobilisatie en politieke actie gaan
hierbij hand in hand – en de focus ligt op het bewerken van
machthebbers om systematische ongelijkheid in onderwijs,
arbeid, migratie, maar ook in gezondheid en algemene leef-
baarheid te verminderen.

Sociaal beleid

Wie door Noord-Amerikaanse steden en dorpen reist, vraagt
zich verbaasd af: hoe kan een land dat technologisch gezien
zo geavanceerd is, op alle andere vlakken soms zo lijken op
een ontwikkelingsland? De gezondheidszorg is, ondanks
Obama's Affordable Care Act, nog steeds voor vele inwoners
ontoegankelijk en onbetaalbaar. Behalve in steden met een

sociaal democratische traditie zoals New York, is sociaal huur-
beleid grotendeels vermarkt. Dagelijks vechten mensen voor
basale rechten als seksuele gelijkheid, gelijke kansen op de
arbeidsmarkt en bescherming tegen uitbuiting door werkgevers.
Officieel geregistreerde migranten zonder verblijfsvergunning
kunnen zonder pardon door de politiek worden opgepakt en
gedetineerd in het commerciële gevangenisstelsel. Voor ons
vanzelfsprekende basisrechten rondom arbeid, vestiging, huis-
vesting, onderwijs en gezondheidszorg zijn voor organisaties
als de Chelsea Collaborative inzet voor een dagelijkse strijd
met de overheid, politie, justitie en scholen.

Het sociaal beleid in de VS wordt ook wel gekarakteriseerd
als *punitive* en *individualistic* (De Graauw, Gleeson & Bloemraad,
2012). Mensen die afhankelijk zijn van overheidssteun dragen
een negatief sociaal stigma. Het recht op uitkeringen is mini-
maal en dan nog krijgt de ontvanger te maken met controle
en wantrouwen. Opbouwwerk zoals we dat in Nederland
kennen, door overheidsgeld gefinancierde professionals die
actief zijn in buurten en wijken, bestaat nauwelijks. *Community*
development fondsen van de federale overheid zitten in stenen:
buurtontwikkeling is grotendeels synoniem met infrastruc-
tuurontwikkeling. Initiatieven om mensen met weinig kansen,
zoals jongeren en migranten, een steuntje in de rug te geven,
zijn doorgaans gefinancierd door particuliere fondsen.

Zo kent Chelsea het *Summer Jobs Program*, een jaarlijks project
dat veel vraagt van de lokale *organizers* om fondsen en werker-
varingsplekken te realiseren. Jongeren kunnen hiermee in de
zomermaanden terecht bij de politie, de lokale overheid en
ngo's. De selectie is intensief, en vraagt van de jongeren lang-
durige betrokkenheid bij het Chelsea Collaborative als vrijwill-
liger. In het nabijgelegen Boston organiseren jongerenwerkers
ook jaarlijks demonstraties om het stadsbestuur over te halen
het Youth Jobs-programma te financieren, dat arbeidsmarkt-
toeleiding met de ontwikkeling van lokaal leiderschap van
doorgaans Afrikaans- en Latijns Amerikaanse jongeren combi-
neert.

Civil society

De federale overheid in de VS lijkt op een onbetrouwbare
suikeroom. Hij beheert en verdeelt astronomische bedragen
in de zorg, het onderwijs en de sociale zekerheid, maar de
regels zijn ondoorzichtig en hij is gevoelig voor lobbyisten
uit Washington. Tegelijk zijn volksvertegenwoordigers lokaal
verantwoordelijk verschuldigd. Bovendien zijn de individuele
staten in de concrete invulling van hun beleid redelijk auto-
noom. Dat maakt ze ontvankelijk voor belangenorganisaties.
In mijn onderzoek zien we hoe een *community organizer* van de
Chelsea Citywide Tenants Association samen met huurders en
huisseigenaren lokale congresleden van de staat Massachuset-
ts overhaalt een wet aan te nemen die banken verplicht tot
bemiddeling, wanneer mensen hun hypotheek niet kunnen
betalen.

Kenmerkende tegenkracht in de VS is dan ook het wijdver-
breide en fijnmazige netwerk van machtige en deskundige
civil society-organisaties. Die opereren vaak specifiek thema-
tisch, zoals rondom afkomst, geloof, seksuele oriëntatie of
levensdomein, maar soms ook op universele kwesties zoals
burgerrechten.

Typerend is hun vermogen tot snelle mobilisatie bij urgente

kwesties. Tijdens mijn onderzoek speelde de invoering van de Secure Communities Act (SCA) die de FBI het mandaat gaf zonder vorm van proces ongedocumenteerde immigranten op te pakken. De lokale *community organizers* wisten vrij snel de juridische deskundigheid van universiteiten in de regio te mobiliseren, de lokale *state representative* tot de orde te roepen en de plaatselijke politiecommissaris onder druk te zetten om niet mee te werken aan die SCA.

Zeven D's of Defense

Met uitzondering van de jaren zeventig, kent Nederland nauwelijks een traditie van politiserend sociaal werk. Het lijkt erop dat de traditionele verzorgingsstaat de belangen van de meest kwetsbaren goed behartigde. Daar waar nodig, was er het sociaal werk om de grootste fricties tussen de ervaring van mensen en het beleid te corrigeren.

Inmiddels is dat veranderd. Het recente onderzoek van de Nationale Ombudsman (2017) wijst op gebrek aan toegankelijkheid van gemeenten voor mensen met zorgvragen. Sociaal werkers strijden dagelijks om de impact van reorganisaties en bezuinigingen op de dienstverlening zo klein mogelijk te maken. Maar ondertussen vertonen politiek en bureaucratie in Nederland dezelfde verdedigingsmechanismen als in de VS. Het zijn de zeven *D's of Defense* die sociaal werkers volgens Staples moeten herkennen en bestrijden om bij te dragen aan sociale rechtvaardigheid: Deflecting, Delaying, Deceiving, Dividing, Denying, Discrediting & Destroying. Vrij vertaald gaat het om de tactieken van machthebbers, zoals het uitstellen van acties, het doorschuiven of ontwijken van verantwoordelijkheid, en het zorgen voor verdeeldheid van de tegenstander (Staples, 2016). Terwijl de sociale urgentie tot politiseren ook in Nederland toeneemt, verschilt de Nederlandse context echter van die van de VS, waarbinnen de relatie tussen activisme en sociaal werk heeft kunnen ontstaan.

Verrijking

De rol van de overheid is in Nederland wezenlijk anders dan in de VS; Nederland beschikt over humane sociale arrangementen, en een actief middenveld, hoewel niet politiserend. Tegelijk worden sociaal werkers ook in Nederland geconfronteerd met het feit dat sociale basisrechten op de tocht staan door lokalisering van het sociaal beleid. Sociaal werkers merken hoe ouders met kinderen met meervoudige beperkingen vastlopen in de bureaucratie. Segregatie in onderwijs en huisvesting zorgen ervoor dat kinderen al in een vroeg stadium van hun leven ongelijke kansen krijgen. Nogal wat van die sociale kwesties lijken op dit moment nauwelijks te worden geadresseerd in de politieke arena. Voor sociaal werkers in Nederland kunnen de ervaringen uit de Noord-Amerikaanse praktijk dan ook een verrijking zijn.

Het gaat dan om hoe individueel leed te politiseren en hoe tactieken te gebruiken om mensenrechtenkwesties te agenderen. Belangrijk hierbij is om druk uit te oefenen op een overheid die vaak defensief reageert op maatschappelijke misstanden die sociaal werkers signaleren; denk aan Staples' Seven D's of Defense.

In de minor *Promoting Human Rights in Urban Communities* leren studenten aan de HvA op basis van politiserende praktijken van Noord-Amerikaanse *organisers* campagnes opzetten, druk vanuit de samenleving peilen en inschatten of er behoefte is aan een agenda van samenwerking of strijd. Hierbij zoeken ze mogelijkheden om coalities op te bouwen met cliënten, burgers, gebruikers, bewoners en ngo's rondom sociale kwesties in de stadswijken. Het is even wennen om hulp- en ondersteuningsvragen te zien als signaal voor sociale actie, maar het is ook vaak een bevrijdende ervaring.

De sociaal werkers liepen in een mars arm in arm met hun kennissen van migrantenorganisaties, kerken en vakbonden

Jeroen Gradener studeerde cultuurpsychologie, en werkt als hogeschool-hoofddocent, verbonden aan de opleiding Culturele en Maatschappelijke Vorming, de Master Social Work en het Amsterdams Kenniscentrum voor Maatschappelijke Innovatie van de Hogeschool van Amsterdam. Dit onderzoek is deel van zijn promotieonderzoek, *Keys to the Community* (2016), een meervoudige vergelijkende case study naar legitimiteitsvraagstukken binnen het opbouw-werk.

Noot

1. Staples was tweede promotor bij mijn proefschrift en auteur van onder andere *Roots to Power*, een van de standaardwerken voor community organizers dat in 2016 zijn derde druk beleefde. Prof. Dr. Trudie Knijn van de Universiteit van Utrecht was mijn eerste promotor.

Bronnen

- Gradener, J. (2016). *Keys to the Community. A multiple case study into professional legitimation in community development practice*. Doctoraal Thesis, Universiteit Utrecht, te downloaden op: www.hva.nl/akmi/gedeelde-content/publicaties/publicaties-algemeen/promotieonderzoeken/keys-to-the-community.html
- Nationale Ombudsman (2017). <https://www.nationaleombudsman.nl/nieuws/2017/gemeenten-te-afwachtend-bij-oplossen-problemen-zorg-jeugdhulp-en-begeleiding-naar-werk> (opgevraagd 20 juni 2017)
- Staples, L. (2016). *Roots to Power. A Manual for Grassroots Organizing*. Santa Barbara: Praeger.
- Graauw, E. de, Gleeson, S. & Bloemraad, I. (2013). Helping the Growing Ranks of Poor Immigrants Living in America's Suburbs. *Migration and Citizenship: Newsletter of the American Political Science Organized Section on Migration and Citizenship* 2 (1): pp. 50-52.

